

مجله علوم تربیتی و روانشناسی

دانشگاه سیستان و بلوچستان

سال چهارم- شهریورماه ۱۳۸۶

تحلیل محتوای: میزان انطباق کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی با اصول انتخاب و سازماندهی برنامه درسی

دکتر حسین جعفری ثانی* و مریم رحمتی**

چکیده

هدف این مقاله، بررسی میزان انطباق محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی با اصول اساسی انتخاب و سازماندهی برنامه درسی است. جامعه آماری شامل تمام معلمان پایه پنجم ابتدایی شهر بیرجند، ۱۱۰ نفر مرد و زن بوده، است. نمونه ی پژوهش همه معلمان شهر را شامل می شود. برای گردآوری داده ها، از پرسشنامه ای محقق ساخته با هدف بررسی میزان رعایت «اصول انتخاب محتوا» و «اصول سازماندهی محتوا» استفاده شده است. این پرسشنامه بسته پاسخ با مقیاس ۵ درجه ای لیکرت مشتمل بر ۴۲ سؤال می باشد. برای تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی شامل آزمون تک گروهی و دو گروهی مستقل، استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان دادند که میانگین دیدگاه معلمان در باره میزان رعایت اصول انتخاب محتوا و همچنین میانگین مؤلفه های مداومت و توالی در سازماندهی محتوا بالاتر از میانگین فرضی بوده است، یعنی از دیدگاه معلمان اصول انتخاب محتوا و اصل مداومت و اصل توالی در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم رعایت شده است. ولی میانگین مؤلفه وحدت، از مؤلفه های اصول سازماندهی محتوا، پایین تر از میانگین فرضی بوده است.

واژه های کلیدی: برنامه درسی، انتخاب محتوا، سازماندهی محتوا، تعلیمات اجتماعی و دوره ابتدایی.

hsuny@um.ac.ir

* دکترای برنامه ریزی درسی و استادیار دانشگاه فردوسی مشهد

** کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی

مقدمه

آموزش و پرورش به عنوان رکن اساسی جامعه، اگر از ارزیابی مکرر پدیده های آموزشی جهت تحقق هدف های خود برخوردار نباشد، ناخواسته با مسائل و مشکلات بی شماری روبرو خواهد شد که ضررهای جبران ناپذیری برای تعلیم و تربیت جامعه دارد (تصدیقی، ۱۳۶۷: ۹۵). ارزشیابی هدف های آموزش و پرورش نشان می دهد که چه میزان هدف های مورد نظر تحقق یافته و چه میزان کمبودهایی در راه رسیدن به هدف های وجود دارد.

با توجه به اهمیت ویژه ای که کتاب های درسی در انتقال ارزش ها و هنجارها دارند، به نظر می رسد که باید همواره مورد تجزیه و تحلیل، نقد و بررسی و دگرگونی قرار گیرند. این بررسی، به دست اندرکاران و مؤلفان کتاب های درسی کمک می کند تا در تهیه و تدوین، انتخاب محتوا و یا گزینش آن، تصمیم گیری مناسب تری داشته باشند.

فتحی و اجارگاه (۱۳۸۱) مراحل برنامه ریزی درسی را به شرح زیر بیان کرده است: نیازسنجی و تعیین هدف در برنامه ریزی درسی، محتوا و فعالیت های یادگیری، روش تدریس، اجرای برنامه درسی و ارزشیابی برنامه درسی. نخستین گام برای ایجاد امکان جهت تحقق هدف، انتخاب محتوای آموزشی مناسب و مطلوب است. چون هدف ها به وسیله محتوا تأمین می شود، توجه به انتخاب محتوا همیشه به عنوان یک عنصر مهم برنامه درسی مدنظر بوده است. بنابراین، محتوا عبارت است از مجموعه مفاهیم، اصول، مهارتها، ارزش ها و گرایش هایی که از سوی برنامه ریزان به قصد تحقق هدف هایی انتخاب و سازماندهی می شود (ملکی، ۱۳۸۰: ۸۳-۸۲).

معیارهای انتخاب محتوا فراوان می باشد که اهم این معیارها عبارتند از: اهمیت، اعتبار و صحت، علاقه فراگیر، سودمندی و کاربرد مفید، قابلیت یادگیری فراگیر و انعطاف پذیری محتوا با توجه به زمان تخصیص یافته، منابع قابل دسترس و فضای سیاسی موجود. هیلدا تابا^۱ نیز معتقد است که محتوای برنامه درسی باید با حقایق اجتماعی و فرهنگی همراه و هماهنگ باشد، از لحاظ عمق و وسعت متعادل باشد، بتواند هدف های تربیتی را در میدان وسیع تحقق بخشد، یادگیری آن ممکن باشد، با نیازها و رغبت های یادگیرندگان متناسب باشد (شریعتمداری، ۱۳۷۲: ۵۹۴).

¹ - Hilda Taba

فتنون^۱ (۱۹۶۷)، در کتاب «مطالعات اجتماعی» جهت انتخاب محتوا در این درس چهار معیار را برای انتخاب محتوای مطالعات اجتماعی ارائه کرده است که به اختصار عبارتند از (۱) توجه به نیازها و علائق کودک. علائق کودک نیز به ویژگی های سنی، پیشینه و ویژگی های روحی او بستگی دارد. (۲) کمک به کودکان در فهم مسائل معاصر و هم زمان خود. (۳) معیار سوّم در انتخاب محتوا ناشی از رشته هایی می شود که در مطالعات اجتماعی مورد استفاده قرار می گیرند. (۴) معیار چهارم بر هدف های انسان گرایانه مطالعات اجتماعی تأکید دارد (میرزاییگی، ۱۳۷۵: ۱۲۱). فرنودیان (۱۳۶۸) در تعیین محتوا و حجم کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی ملاک های زیر را بیان داشته است: (۱) اعتبار. (۲) قابل یادگیری بودن. (۳) ارتباط محتوا با مسائل روز جامعه. (۴) ارتباط محتوا با پرورش نگرش اجتماعی (ص ۴۲).

محتوای برنامه درسی به هر شکل که ارائه گردد، در سازماندهی آن نیز باید اصولی به کار گرفته شود تا برنامه ای فراهم آید که هر کدام از فعالیت های یادگیری، دیگری را تقویت کنند (موسی پور، ۱۳۸۲: ۱۱۹). سازمان دادن تجارب یادگیری مسأله مهمی در تنظیم برنامه های درسی است، زیرا روی کارایی آموزش و میزان تغییراتی که از نظر آموزش و پرورش در یادگیرنده باید به وجود آید تأثیر بسیاری دارد (تایلر، ۱۳۷۶: ۹۹). اصولی که در سازماندهی محتوای برنامه درسی باید رعایت شود فراوان هستند که برخی از آن ها به کلیه فعالیت های سازماندهی جهت می دهد. از جمله این اصول: (۱) توالی: توالی با مداومت ارتباط دارد و به عنوان ملاک سازماندهی فعالیت های یادگیری، بر اهمیت تنظیم هر تجربه بر تجربه قبلی تأکید می کند. به طوری که مواد و مطالب تجربه بعدی از نظر عمق و وسعت، بیشتر از تجربه قبلی باشد (تایلر، ۱۳۷۶: ۱۰۱). (۲) مداومت: این اصل به اصل پیشین (توالی) مربوط است و چگونگی ادامه فعالیت های یادگیری را در طول دوره تحصیلی تعیین می کند. استمرار ممکن است عمودی باشد و تداومی را که براساس آن تجربیات معینی در طول دوره های زمانی برای آموزش ارائه می شوند تعیین کند. همچنین استمرار می تواند افقی باشد و استمرار یک تجربه خاص را در یک روز فعالیت مدرسه را در بر گیرد (ملکی، ۱۳۸۳: ۲۳۲) وحدت: وحدت عبارت

^۱-Fenton

است از ارتباط افقی تجربیات یادگیری. هنگامی که فردی قادر باشد آن چه که در کلاس فرا گرفته است به یادگیری در کلاس دیگری ارتباط دهد وحدت به وجود آمده است (سیلور و همکاران، ۱۳۸۰: ۵۹).

برنامه های درسی و محتوای آن مهم ترین ابزار جهت رساندن یادگیرندگان به میراث مشترک جامعه و ایجاد روحیه مدنی و تعهد اجتماعی در آنها است. در این میان درس تعلیمات اجتماعی نقش مهم تری را دارا است. بنابراین چگونگی انتخاب محتوای آن تأثیر مستقیمی بر میزان دستیابی به هدف های فوق خواهد داشت.

کتاب تعلیمات اجتماعی نیز یکی از کتاب های درسی مهم دوره ابتدایی می باشد. در دوره ابتدایی معمولاً کودکان از توانایی جامعه پذیری و فرهنگ پذیری بسیار بالایی برخوردار هستند. تربیت اجتماعی فرزندان یک جامعه از اولین هدف های برنامه های درسی است. در حقیقت انعکاس عناصر عمومی فرهنگ بایستی در دوره های اولیه آموزش عمومی بیشتر باشد و هر چه آموزش ادامه پیدا می کند، جنبه تخصصی و حرفه ای آن بارزتر و بیشتر شود (پارمحمّدیان، ۱۳۸۱: ۱۰۴).

اجتماعی کردن کودکان از یک طرف، با استفاده از کتاب هایی صورت می گیرد که بر مفاهیم اساسی و ارزش های فرهنگی تأکید می کند و شناختی از تاریخ مشترک، وضعیت کشور، شکل حکومت و سیاست جامعه را به یادگیرندگان عرضه می دارد. از طرف دیگر، یادگیرندگان از طریق برخوردهای اجتماعی که با همسالان، معلم، ناظم یا مدیر در مدرسه دارند، چگونگی روابط اجتماعی را فرا می گیرند. مدرسه یک «زمین بازی» برای یادگیری و تمرین هنجارها و ارزش های طرح شده در کتاب هاست. در صورت انطباق محتوای کتاب های درسی با واقعیات اجتماعی و در صورت هماهنگی و هم سو بودن روابط متقابل اجتماعی با مفاهیم طرح شده در کتاب ها، می توان ادعا کرد که مدارس، کارکرد اجتماعی کردن را به خوبی انجام می دهند (جایگاه تربیت، ۱۳۷۳: ۲۴). به عبارت دیگر، اگر برنامه درسی و محتوای کتاب های مربوط به برنامه ها هماهنگ و هم سو با هدف های کلی و جزئی نظام نباشد، نمی توان نسبت به تحقق هدف های مورد انتظار مطمئن بود. موفقیت یک نظام آموزشی در گرو هماهنگی اجزای تشکیل دهنده ی آن با یکدیگر و هم سویی آنان در جهت تحقق هدف ها و تناسب آن با ویژگی های

خاص مخاطبان آموزشی است. این هماهنگی و هم سویی خود نتیجه برنامه ریزی صحیح و مطابق با موازین علمی و نیز اجرای صحیح برنامه ها در عمل است (رئیس دانا، ۱۳۷۴: ۸۸). بنابراین نقش کتاب به عنوان محتوای برنامه آموزش بسیار مهم است و بازنگری، تجدید نظر و اصلاح برنامه و محتوای کتاب های درسی زمینه های رشد برنامه ریزی و به تبع آن رشد پیشرفت تحصیلی را فراهم می آورد (موسی پور، ۱۳۷۰: ۱۱۹).

در پژوهش هایی که در خصوص محتوای کتاب علوم اجتماعی در مقاطع مختلف انجام گرفته، محققین به این نتیجه رسیدند که اصول انتخاب محتوا تا حدودی رعایت شده است ولی میزان رعایت اصول سازماندهی به میزان کمتری به آن توجه شده است (امینی، ۱۳۷۵، جوادی، ۱۳۷۷ و نارمنجی، ۱۳۸۳). مثلاً، جوادی (۱۳۷۷) در پژوهش خود با عنوان «بررسی نظرات اولیای یادگیرندگان، یادگیرندگان و معلمان دوره ابتدایی درباره کتاب های درسی این دوره» به این نتیجه رسید که کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم نیازمند ادغام سه بخش آن در یک مجموعه و یکپارچه کردن دارد. پژوهشی که توسط حسن ملکی (۱۳۶۸) انجام گرفته است حاکی از این قرار است که اصول سازمان دهی برنامه و محتوا (مداومت، وحدت) در برنامه تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی کشور آمریکا بهتر از استرالیا و در استرالیا بهتر از ایران مراعات می شود.

در نهایت این که ارزشیابی برنامه درسی تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی، به ما کمک خواهد کرد تا زمینه ای برای ایجاد تحول و دگرگونی در برنامه درسی مرتبط با آن و افزایش کارایی دانش آموزان به ویژه در امور اجتماعی، ایجاد شود. با عنایت به این که کتاب تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی دارای سه بخش مجزا در یک کتاب واحد است و اهمیت رعایت اصول اساسی برنامه درسی در آن، لازم است میزان انطباق محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی با اصول انتخاب و سازماندهی محتوا مورد بررسی قرار گیرد. پژوهش حاضر بر آن است که دیدگاه معلمان پایه پنجم را در خصوص میزان انطباق محتوا با اصول مهم انتخاب محتوا یعنی اهمیت، اعتبار، علاقه و قابلیت یادگیری و اصول سازماندهی محتوا یعنی مداومت، توالی و وحدت، مورد مطالعه قرار دهد. در این راستا تلاش شده است تا به سوالهای زیر پاسخ داده شود. الف) در خصوص اصول انتخاب محتوا: ۱) آیا از دیدگاه

معلمان، اصل اهمیت در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (۲) آیا از دیدگاه معلمان، اصل اعتبار در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (۳) آیا از دیدگاه معلمان، اصل علاقه در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (۴) آیا از دیدگاه معلمان، اصل قابلیت یادگیری در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (ب) در خصوص اصول سازماندهی محتوا: (۵) آیا از دیدگاه معلمان، اصل مداومت در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (۶) آیا از دیدگاه معلمان، اصل توالی در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (۷) آیا از دیدگاه معلمان، اصل وحدت در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟ (ج) در خصوص تفاوت دیدگاه معلمان زن و مرد: (۸) آیا بین دیدگاه معلمان زن و مرد از جهت میزان رعایت اصول انتخاب محتوا در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی تفاوتی وجود دارد؟ (۹) آیا بین دیدگاه معلمان زن و مرد از جهت میزان رعایت اصول سازماندهی محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی تفاوتی وجود دارد؟

روش

این پژوهش از جهت نتایج پژوهشی کاربردی و از جهت روش اجرا توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل تمام معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی شهر بیرجند می باشد که معلمان زن ۶۴ نفر و ۴۶ نفر مرد بوده اند. گروه نمونه شامل تمام افراد جامعه یعنی ۱۱۰ نفر بوده است و از روش نمونه گیری استفاده نشده است.

ابزار تحقیق شامل یک پرسشنامه محقق ساخته ی بسته پاسخ با مقیاس ۵ درجه ای لیکرت است که دارای ۴۲ سؤال می باشد. این پرسشنامه که طی چندین مرحله تنظیم شده است، میزان انطباق محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی را با اصول انتخاب محتوا (اهمیت، اعتبار، علاقه و قابلیت یادگیری) و مؤلفه های آن و اصول سازماندهی محتوا (مداومت، توالی و وحدت) و مؤلفه های آن را مورد سنجش قرار می دهد. این پرسشنامه بر بر اساس مصداق ها و نمونه های محتوایی کتاب در سه بخش جغرافیا، تاریخ و مدنی تدوین شده است. قبل از تدوین پرسشنامه

نهایی، یک پرسشنامه باز پاسخ که با توجه به مؤلفه های اصول انتخاب محتوا و اصول سازماندهی محتوا مشتمل بر ۴۰ سؤال تهیه شد و در اختیار ۲۰ نفر از معلمان قرار گرفت. سپس بر اساس نتایجی که از توزیع پرسشنامه به دست آمد، پرسشنامه نهایی تهیه شد. در پرسشنامه نهایی به ازای هر یک از مؤلفه ها ۶ سؤال باقی مانده است که از این ۶ سوال ۲ سؤال مربوط به بخش مدنی، ۲ سؤال مربوط به بخش تاریخ و ۲ سؤال مربوط به بخش تعلیمات مدنی است.

برای تعیین روایی پرسشنامه، نسخه ای از آن در اختیار تعدادی از متخصصان علوم تربیتی قرار گرفت. برای تعیین پایایی از روش آزمون مجدد روی ۲۰ نفر استفاده شد که نتایج ضریب پایایی ۰/۹۱ را نشان داد. هم چنین برای محاسبه همابستگی درونی مؤلفه ها، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که همه مؤلفه ها دارای ضریبی بالاتر از ۰/۷۵ بودند. این مطلب نشان دهنده قابلیت اعتبار بالای ابزار اندازه گیری می باشد.

به منظور تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است. در سطح آمار استنباطی از آزمون t تک متغیره و آزمون t با دو گروه مستقل استفاده شده است.

یافته ها

یافته های این پژوهش بر اساس محورهای سوالات پژوهش ارائه و تحلیل شده است.

الف) با توجه به اصول انتخاب محتوا:

این محور چهار سوال ۱، ۲، ۳ و ۴ مربوط به اصل های اهمیت، اعتبار، علاقه و قابلیت

یادگیری را شامل می شود که خلاصه ی نتایج آن در جدول زیر نتایج ارائه شده است.

جدول شماره ۱: نتایج آزمون t تک گروهی مربوط به اصول انتخاب محتوا.

اصل	تعداد	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	t	p
اهمیت	۱۱۰	۴/۰۵	۰/۵۱۳	۱۰۹	۲۱/۵۴۴	۰/۰۰۰
اعتبار	۱۱۰	۳/۷۰	۰/۴۱۳	۱۰۹	۱۷/۹۲۸	۰/۰۰۰
علاقه	۱۱۰	۳/۸۲	۰/۵۰۰	۱۰۹	۱۷/۲۲۶	۰/۰۰۰
قابلیت یادگیری	۱۱۰	۳/۶۰	۰/۴۶۳	۱۰۹	۱۳/۷۴۷	۰/۰۰۰
اصول انتخاب محتوا	۱۱۰	۳/۷۹	۰/۳۹۷	۱۰۹	۲۱/۰۵۶	۰/۰۰۰

در توصیف نتایج مربوط به بررسی این سؤال ها، نتایج نشان می دهند که میانگین سؤال های مربوط به اصل اهمیت ۴/۰۵، اصل اعتبار ۳/۷۰، اصل علاقه ۳/۸۲ و اصل قابلیت یادگیری ۳/۶۰ بیشتر از میانگین فرضی ($M=3$) می باشد و مقدار t مشاهده شده در سطح خطای ۰/۰۱ معنادار می باشد. طبق یافته های جدول ۱ می توان مشاهده کرد که از بین چهار اصل انتخاب محتوا، اصل اهمیت از میانگین بالاتری نسبت به سایر اصول برخوردار است. هم چنین میانگین کل اصول انتخاب محتوا (اهمیت، اعتبار، علاقه و قابلیت یادگیری) ۳/۷۹ است که در مقایسه با میانگین فرضی ($M=3$) بیشتر می باشد. بنابراین از دیدگاه معلمان، اصول انتخاب محتوا در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی رعایت شده است.

(ب) با توجه به اصول سازماندهی محتوا:

این محوره سوال ۵، ۶ و ۷ مربوط به اصل های مداومت، توالی و وحدت را شامل می شود.

(۵) آیا از دیدگاه معلمان، اصل مداومت در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه

پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است؟

جدول شماره ۲: خلاصه نتایج آزمون t تک گروهی مربوط به اصول سازماندهی محتوا

اصل	تعداد	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار t	سطح معناداری
مداومت	۱۱۰	۳/۱۱	۰/۶۲۵	۱۰۹	۱/۹۵۶	۰/۵۳
توالی	۱۱۰	۳/۲۰۷	۰/۶۰۶	۱۰۹	۳/۵۹۱	۰/۰۰۰
وحدت	۱۱۰	۲/۸۲۵	۰/۶۴۳	۱۰۹	-۲/۸۴۲	۰/۰۰۵
اصول سازماندهی محتوا	۱۱۰	۳/۰۵	۰/۵۴۶	۱۰۹	۰/۹۶	۰/۳۳۹

همان طور که مشاهده می شود، میانگین کل سؤالات مربوط به اصل مداومت $3/11$ و بالاتر از میانگین فرضی ($M=3$) است. هم چنین با توجه به این که مقدار t مشاهده شده در سطح خطای $0/05$ معنادار نمی باشد، از نظر معلمان اصل *مداومت* در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم تنها در حد متوسط رعایت شده است.

میانگین کل سؤالات مربوط به اصل توالی $3/207$ و بالاتر از میانگین فرضی ($M=3$) می باشد. با توجه این که، مقدار t مشاهده شده در سطح خطای $0/05$ معنادار می باشد، بنابراین از نظر معلمان اصل *توالی* نیز در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم رعایت شده است.

میانگین کل سؤالات مربوط به اصل وحدت $2/825$ و از میانگین فرضی ($M=3$) پایین تر است. به علاوه با توجه به داده های جدول ۶، مقدار t مشاهده شده در سطح خطای $0/05$ معنادار نمی باشد. بنابراین از نظر معلمان اصل *وحدت* در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم رعایت نشده است.

طبق یافته های به دست آمده از جدول ۲ می توان چنین نتیجه گرفت که از سه اصل سازماندهی (مداومت، توالی و وحدت) رعایت اصل *وحدت* در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم از میانگین پایینی برخوردار است و دو اصل دیگر، میانگینی در حد متوسط یا بالاتر از میانگین فرضی داشته اند.

میانگین مجموع سه اصل فوق روی هم $3/05$ و کمی بالاتر از میانگین فرضی می باشد. با توجه به یافته های ارایه شده در خصوص مجموع سه اصل، مقدار t مشاهده شده در سطح

خطای ۰/۰۵ معنادار نمی باشد. بنابراین از نظر معلمان پایه پنجم سه اصل مربوط به سازماندهی محتوا، در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم رعایت نشده است.

(ج) با توجه به تفاوت دیدگاه معلمان زن و مرد:

این محور دو سوال ۸ و ۹ را شامل می شود.

۸) آیا بین دیدگاه معلمان زن و مرد از جهت میزان رعایت اصول انتخاب محتوا در کتاب

تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی تفاوتی وجود دارد؟

نتایج آزمون t گروههای مستقل مربوط به مقایسه میانگین دیدگاه معلمان زن و مرد در

خصوص رعایت اصول انتخاب محتوا در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی در جدول ۳ آمده است.

جدول شماره ۳: نتایج مقایسه ی دیدگاه معلمان زن و مرد در خصوص

رعایت اصول انتخاب محتوا

سطح معناداری	مقدار مشاهده شده	انحراف معیار	بیانگین	تعداد	گروه ها	آپوز
۰/۰۰۴	۲/۹۲۴	۰/۴۷۴	۴/۱۷	۶۴	معلمان زن	اهمیت
۰/۰۰۵	۲/۸۷۴	۰/۵۲۶	۳/۸۹	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۰۳	۳/۰۰۷	۰/۳۸۲	۳/۸۰۴	۶۴	معلمان زن	اعتبار
۰/۰۰۴	۲/۹۵۸	۰/۴۲۲	۳/۵۷۲	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۰۳	۳/۰۰۹	۰/۴۳۶	۳/۹۴۰	۶۴	معلمان زن	علاقه
۰/۰۰۵	۲/۹۰۰	۰/۵۴۲	۳/۶۵۹	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۰۳	۳/۰۸۰	۰/۳۶۸	۳/۷۱۸	۶۴	معلمان زن	قابلیت یادگیری
۰/۰۰۵	۲/۹۰۲	۰/۵۳۷	۳/۴۵۲	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۰۰	۳/۶۳۴	۰/۳۳۲	۳/۹۰۸	۶۴	معلمان زن	اصول انتخاب محتوا
۰/۰۰۱	۳/۴۸۵	۰/۴۳۱	۳/۶۴۴	۴۶	معلمان مرد	

جدول ۳ نشان می دهد که مقادیر t مشاهده شده بیانگر معنادار بودن این مقادیر در سطح

خطای ۰/۰۱ می باشد. بر این اساس بین نظرات معلمان زن و مرد پایه پنجم، در خصوص

رعایت اصول انتخاب محتوا در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم تفاوت وجود دارد. به

عبارت دیگر در همه ی موارد معلمان زن میزان انطباق کتاب تعلیمات اجتماعی پنجم را با چهار اصل اعتبار، اهمیت، علاقه و قابلیت یادگیری بیشتر تلقی کرده اند.

۹) آیا بین دیدگاه معلمان زن و مرد از جهت رعایت اصول سازماندهی محتوای کتاب

تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی تفاوتی وجود دارد؟

نتایج آزمون t گروههای مستقل و مقایسه میانگین دیدگاه معلمان زن و مرد در خصوص

رعایت اصول سازماندهی محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی در جدول ۴ آمده است.

جدول شماره ۴: نتایج مقایسه دیدگاه معلمان زن و مرد در خصوص

رعایت اصول سازماندهی محتوای

سطح معناداری p	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	اصول
۰/۱۰۸	۱/۶۱۹	۰/۶۰۴	۳/۱۹۷	۶۴	معلمان زن	مداومت
۰/۱۱۳	۱/۶۰۲	۰/۶۴۳	۳/۰۰۳	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۹۷	۱/۶۷۶	۰/۵۴۷	۳/۲۸۹	۶۴	معلمان زن	توالی
۰/۱۰۸	۱/۶۲۳	۰/۶۶۹	۳/۰۹۴	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۷۲	۱/۸۱۸	۰/۵۸۱	۲/۹۱۹	۶۴	معلمان زن	وحدت
۰/۰۸۲	۱/۷۶۱	۰/۷۰۶	۲/۶۹۵	۴۶	معلمان مرد	
۰/۰۵۳	۱/۹۵۹	۰/۵۰۳	۳/۱۳۵	۶۴	معلمان زن	رعایت اصول سازماندهی محتوای
۰/۰۵۹	۱/۹۱۰	۰/۵۸۶	۲/۹۳۱	۴۶	معلمان مرد	

جدول ۴ نتایج بررسی تفاوت بین دیدگاه معلمان زن و مرد را در خصوص میزان رعایت

اصول سازماندهی محتوا نشان می دهد. با عنایت به این که مقادیر t مشاهده شده در سطح

خطای ۰/۰۵ معنادار نمی باشند، می توان چنین استنباط کرد که بین دیدگاه معلمان زن و مرد

پایه پنجم، در خصوص رعایت اصول سازماندهی محتوا در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم

معنی داری وجود ندارد. به عبارت دیگر هر دو گروه تقریباً دیدگاه یکسانی در باره ی رعایت

اصل مداومت و اصل توالی در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم دارند. همچنین به عدم

رعایت اصل وحدت در کتاب مذکور اعتقاد مشترک دارند.

بحث

همان طور که در مقدمه و پیشینه پژوهش اشاره شد بر اساس دیدگاه عده زیادی از متخصصان برنامه درسی، ملاک های انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه های درسی متعدد هستند. اما روی برخی از ملاک های مهم به صورت مشترک اتفاق نظر وجود دارد. در این پژوهش نیز این ملاک ها مورد توجه قرار گرفته است.

نتایج این پژوهش نشان داد که از نظر معلمان پایه ی پنجم، از اصول انتخاب محتوا، اصول اهمیت، اعتبار، علاقه و قابلیت یادگیری در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم رعایت شده است. البته از دیدگاه معلمان، اصل «اهمیت» به میزان بیشتری نسبت به سایر اصول و اصل «قابلیت یادگیری» کمتر از سایر اصول، رعایت شده است. این نتایج با نتایج فتون (۱۹۶۷) و فرنودیان (۱۳۶۸) که بر قابل یادگیری بودن محتوا تأکید کرده اند، ناهماهنگ است.

هم چنین از دیدگاه معلمان، اصل مداومت و توالی از اصول سازماندهی محتوا در تدوین محتوای کتاب رعایت شده اما اصل وحدت در تنظیم محتوای کتاب در نظر گرفته نشده است. لازم است بر این نکته تأکید شود که عدم انسجام و وحدت محتوای دروس مختلف در پایه آموزشی موجب می شود تا دانش آموز محتوای هر یک از کتاب های درسی را به صورت مجزا و بدون ارتباط دروس با یکدیگر درک نماید. با ایجاد ارتباط میان دروس مختلف مثلاً ارتباط میان جغرافیا و علوم نه تنها در وقت معلم هنگام تدریس صرفه جویی می شود، بلکه توانایی جامع اندیشی و قابلیت انتقال یادگیری دانش آموز به موقعیت های جدید نیز بهتر میسر می شود. به علاوه از دیدگاه معلمان میزان رعایت اصل اهمیت و اعتبار در بخش جغرافیا نسبت به بخش های تاریخ و مدنی کمتر بوده است. به عبارت دیگر، از دیدگاه معلمان، در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم از مطالب مهم و اساسی استفاده نشده است و محتوای کتاب کمتر معتبر و به روز است.

هم چنین نتایج نشان داد که از دیدگاه معلمان در بین بخش های سه گانه کتاب تعلیمات اجتماعی یعنی جغرافیا، تاریخ و تعلیمات مدنی، در بخش مدنی اصول اعتبار، علاقه و قابلیت یادگیری به میزان زیادی رعایت شده است. به عبارت دیگر، از دیدگاه معلمان محتوای بخش مدنی دارای مطالب معتبر و به روز می باشد و دارای مطالبی است که یادگیرندگان به آن علاقه و اشتیاق نشان می دهند و میزان یادگیری در این بخش نیز زیاد می باشد.

هم چنین نتایج یافته ها نشان می دهد که از دیدگاه معلمان میزان رعایت اصول سازماندهی محتوا (مداومت، توالی و وحدت) در تدوین محتوای بخش جغرافیا کمتر از بخش های تاریخ و مدنی بوده است. به عبارت دیگر، از دیدگاه معلمان محتوای بخش جغرافیا طوری تنظیم شده که بین دروس ۱۶ گانه آن ارتباط زیادی وجود ندارد. بین جغرافیای پایه چهارم و پنجم نیز ارتباط چندانی وجود ندارد و هم چنین میان بخش جغرافیای پایه پنجم و سایر دروس پایه پنجم وحدت و یگانگی وجود ندارد.

نتایج به دست آمده از بررسی میزان رعایت اصول سازماندهی محتوا حاکی از آن است که، از دیدگاه معلمان اصول مداومت و وحدت در تدوین محتوای بخش تاریخ بیشتر از بخش های جغرافیا و مدنی رعایت شده است. یعنی بین دروس ۱۵ گانه بخش تاریخ تا حدودی ارتباط وجود دارد و همچنین میان بخش تاریخ و سایر دروس پایه پنجم مثل هدیه های آسمانی تا حدی هماهنگی وجود دارد. این نتایج با نتایج پژوهش موسی پور (۱۳۸۲) و تایلر (۱۳۷۶) که بر رعایت اصول مداومت و وحدت در تدوین کتاب درسی تأکید کرده اند، هماهنگ است.

منابع

- ۱- امینی، ع. (۱۳۷۵). ارزشیابی جامعه شناسی ۲ سال سوم دبیرستان رشته علوم انسانی نظام جدید متوسطه بر اساس نظرات دبیران و دانش آموزان سال سوم متوسطه شهر تهران سال تحصیلی ۷۵-۷۴. رساله کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
- ۲- تایلر، ر. و. (۱۳۷۶). اصول اساسی برنامه ریزی درسی و آموزشی. ترجمه علی تقی پور ظهیر، تهران: انتشارات آگاه.
- ۳- تصدیقی، م. ع. (۱۳۶۷). طرحی برای ارزیابی کتاب های درسی ادبیات فارسی دوره متوسطه. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۴(۲۱) ۱۰۶-۹۴.
- ۴- جوادی، م. ج. (۱۳۷۷). بررسی نظرات اولیای دانش آموزان، دانش آموزان و معلمان دوره ابتدایی درباره کتاب های درسی این دوره. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۴ و ۱۵ (۵۳ و ۵۴) ۶۲-۲۹.
- ۵- خلاصه مقالات مجمع علمی جایگاه تربیت در آموزش و پرورش (۱۳۷۷). تهران: انتشارات تربیت.

- ۶- رئیس دانا، ف. (۱۳۷۴). تحقیق و بررسی محتوای برنامه درسی ریاضی دوره راهنمایی تحصیلی. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۱(۲۰۱) ۸۶-۱۰۷.
- ۷- سیلور، ج. گ. و الکساندر، و.م. و لوئیس آ.ج.. (۱۳۸۰). برنامه ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر. ترجمه غلامرضا خوئی نژاد، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۸- شریعتمداری، ع. (۱۳۷۲). چند مبحث اساسی در برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات سمت.
- ۹- فتحی و اجارگاه، ک. (۱۳۸۱). اصول برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات ایران زمین.
- ۱۰- فرنودیان، ف. ا. (۱۳۶۸). عوامل مؤثر در تعیین حجم و محتوای کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۵(۴) ۱۴۲-۱۲۳.
- ۱۱- ملکی، ح. (۱۳۶۸). بررسی و مقایسه برنامه های تعلیمات اجتماعی مقطع ابتدایی کشورهای ایران، آمریکا و استرالیا از نظر اصول و معیارهای سازماندهی تجربیات یادگیری. پژوهش. تهران: دانشگاه تربیت معلم تهران.
- ۱۱- ملکی، ح. (۱۳۸۰). مبانی برنامه ریزی درسی آموزش متوسطه، تهران: انتشارات سمت.
- ۱۲- ملکی، ح. (۱۳۸۳). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)، تهران: نشر پیام اندیشه.
- ۱۳- موسی پور، ن. ا. (۱۳۸۲). مبانی برنامه ریزی آموزش متوسطه، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۱۴- موسی پور، ن. ا. (۱۳۷۰). ارزشیابی شیوه ارائه محتوای کتاب های فرهنگ اسلامی، تعلیمات دینی مقطع ابتدایی، فصلنامه تعلیم و تربیت، ویژه نامه برنامه درسی، ۷(۳۰۴)، ۱۴۰-۱۱۶.
- ۱۵- میرزاییگی، م. ع. (۱۳۷۵). ارائه چهارچوب نظری در خصوص تعیین اصول و معیارهای انتخاب محتوا و تجربیات یادگیری در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، پایان نامه دکتری، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
- ۱۶- نارمنجی، ص. (۱۳۸۰). ارزشیابی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سال اول نظام جدید متوسطه از دیدگاه دانش آموزان و نظرات دبیران شهرستان بیرجند سال تحصیلی ۸۰-۷۹، پایان نامه ی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
- ۱۷- یارمحمدیان، م. ح. (۱۳۸۱). اصول برنامه ریزی درسی، تهران: انتشارات یادواره کتاب.
- 18- Dunkin, M. J. (1992). *Comparative Studies in Teaching and Teacher Education*. Encyclopedia Education Comparative.

- 19- Smith, A. (2006). *Analysis of the Jamma and Kashmir State Board of School Education Textbook*. Enterprising Ladakh.
- 20- Tormey, R. (2006). The Construction of National Identity Trough Primary School History: The Irish Case. *British Journal of Sociology of Education*, 27 (3), 311-324.
- 21- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. 2nd editio, CA, thousand oaks.

